

טנטורה – מחלוקת היסטורית כשיח דמוקרטי עם העבר

אייל נווה, נמרוד טל ורועי ויינטרוב

יש לברך את עיתון "הארץ" על מתן במה רחבה למחלוקת המרתקת בנוגע לאירועי טנטורה בשנת 1948. שכן, בכך מתאפשר לציבור להיחשף ואף להשתתף בוויכוח שעד כה היה מוגבל למעגלים מצומצמים, למרות משמעותו הרבה לחברה בישראל, גם כמקרה בודד בפני עצמו וגם כחלק מהתהליך המתמשך של עיצוב יחסה של החברה לעברה. המחלוקת, או המחלוקות סביב האירועים בטנטורה, מאפשרות לקדם תרבות היסטורית בישראל המבוססת על דיאלוג בנוגע לעבר ולמשמעותו. רשימה קצרה זאת מבקשת לאפיין את המחלוקות הללו ולהציע שפה שתעשיר דיאלוג זה.

ראשית, פרשת טנטורה מגלמת בתוכה מחלוקת אונטולוגית סביב השאלה "האם היה?". מחלוקות מסוג זה אינן שכיחות בעיסוק ההיסטורי ועל-פי רוב אין ויכוח של ממש על עצם התרחשותו של אירוע בעל חשיבות בעבר. אף אדם – היסטוריון או שאינו היסטוריון – לא חולק על כך שהיתה מלחמה גדולה בין 1914 ל-1918, או שבנובמבר 1947 עברה באו"ם החלטה על הקמת מדינת ישראל. בהקשר קרוב יותר לעניין הנוכחי, כפי שמציין ההיסטוריון בני מוריס, גם אין ממש מחלוקת על קיומם של מעשי טבח על-ידי יהודים במהלך מלחמת העצמאות. לעומת זאת, בפרשת טנטורה עדיין ניטש ויכוח לגבי עצם קיומו של אירוע היסטורי – האם היה טבח או לא?

שנית, הפרשה מציגה מחלוקת אפיסטמית סביב השאלה "איך יודעים מה היה?". במיוחד ניטש ויכוח בין המצדדים בשימוש נרחב בהיסטוריה אוראלית, המבוססת בעיקר על עדויות בעל פה, לבין הספקנים, המדגישים את הצורך בהישענות על מקורות כתובים, או לכל הפחות גם על מקורות אלו. במאמרו האחרון בנושא זה, הדגים פרופ' בני מוריס באופן מבריק כיצד נראית השענות על מקורות היסטוריים כתובים לטובת חשיפה משכנעת של העבר, במקרה זה של אירועי טנטורה. בד בבד, על אף שלא ניתן לכך קול בולט בשיח הציבורי עד כה, גם ההיסטוריה האוראלית הפכה כבר מזמן לדרך מקובלת במחקר לחשיפת העבר, כפי שלא ניתן דרך מקורות אחרים. ויכוחים בדבר הדרך לדעת את שהיה בעבר הפכו יותר ויותר שכיחים בזירה האקדמית עם "התרחבותה של ההיסטוריה", בעיקר החל מאמצע המאה ה-20, לתחומים של היסטוריה חומרית, היסטוריה תרבותית, היסטוריה עממית ועוד, המתבססות על מקורות מגוונים, שחורגים מהמסמכים הכתובים ומהארכיונים הרשמיים.

שלישית, הפרשה מגלמת מחלוקת פוליטית סביב השאלה "מה המשמעות היום של מה שאירע בעבר?".
למה שאירע בכפר טנטורה ב-1948 יש השלכות על אירועים המתרחשים או יכולים להתרחש בישראל
בהווה, כפי שהיטיב לבטא במאי הסרט "טנטורה" אלון שורץ. וויכוחים אלו ניטשים בעיקר סביב אירועים
או תהליכים היסטוריים שנתפסים כמתמשכים בהווה וגם הם מהווים חלק בלתי נפרד מהעיסוק
בהיסטוריה. במקרה של טנטורה, על הכף עומדות שאלות יסודיות, היסטוריות ובנות זמננו כאחד, שהן
חלק מהסכסוך היהודי-פלסטיני שעודו מדמם.

ולבסוף, ישנה המחלוקת המוסרית. האירועים בטנטורה לא נותנים מנוח ומעוררים רגשות קשים ודין לזהט
גם מכיוון שהם מאיימים לסדוק את תמונת העבר האידילית של החברה היהודית בישראל, שבה מחזיק
עדיין ציבור רחב. בכך לא יהיה תקדים, שכן אתגור הנרטיב הציוני הקנוני – המבוסס על תמונה אידילית
זו – הוא תהליך מתמשך המלווה את החברה הישראלית מזה עשורים שבו נפערים סדקים מסוג זה.
המעבר לנרטיב סדוק אינו קל והוא מצריך למצוא מקום בזיכרון ובזהות הקולקטיבים לכתמים מוסריים,
הגוררים עמם התמודדות עם שאלות של אשמה ואחריות.

מחלוקות היסטוריות הן חלק מהשיח של חברה דמוקרטית עם עברה ויש לתת להן במה ציבורית,
שתאפשר ריבוי קולות ועמדות אונטולוגיות, אפיסטמיות, פוליטיות ואתיות. באופן זה, הדיאלוג שיוצרות
המחלוקות ההיסטוריות בין אנשים על העבר יהווה קרקע פורייה לדיאלוג בין אנשים על ההווה ועל העתיד.